

Graf 106

Reizen in het spoor van de Tinnes

Robert Joost Willink

Eburon
Delft 2014

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van 'Research African Heritage'.

ISBN 978-90-5972-855-4

Academische Uitgeverij Eburon
Postbus 2867
2601 CW Delft
tel.: 015-2131484 / fax: 015-2146888
info@eburon.nl / www.eburon.nl

Grafisch ontwerp: Textcetera, Den Haag
Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag

© 2014. R.J. Willink. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Woord vooraf

Mijn plan om in het spoor van de Tinnes in Afrika te reizen kreeg in de vrieskou op een onvergetelijke ochtend in februari 2013 een onverwachte en absurde wending. ‘Graf 106’ van Henriëtte Tinne in Oud Eik en Duinen in Den Haag mocht geopend worden én de overleden Henriëtte bleek op de terugreis van Soedan en Egypte via Liverpool naar Den Haag maar liefst vijf keer begraven te zijn. Deze kennis voegde een nieuwe dimensie toe aan het al bekende relaas over Alexine Tinne en Henriëtte Tinne-van Capellen. Bij mijn reis ‘in het spoor van de Tinnes’ kwam nu ook een zoektocht naar plekken die Henriëtte in haar kist had aangedaan. In de tussentijd speelde de vraag of zij steeds in haar eerste ‘tinnen kist’ begraven werd.

Mijn onderzoeksreis vond vooral plaats in het ‘nu’, in mijn heden, en wel in zeer ontoeristische oorden, waar ik dankzij assistentie ter plekke en twee onmisbare *fixers* op zoek kon gaan naar locaties van de ‘Tinnes’, in het bijzonder die van Henriëtte in haar doodskist. Onvermijdelijk drong in mijn reisbeschrijving de alledaagse werkelijkheid in Zuid-Soedan, Soedan en Cairo binnen.

Door mijn reis begreep ik beter wat hen daar overkwam. Op reis, en daar in Oud Eik en Duinen, voelde ik voor de Tinnes afwisselend bewondering (hun moed en doorzettingsvermogen) en verwondering (hun naïviteit). Gebeurtenissen en personen die in dit verhaal figureren heb ik zo waarheidsgetrouw mogelijk weergegeven: de media-aandacht voor de Tinnes, de voorvallen tijdens mijn reis, de groei van mijn belangstelling naar een regelrechte passie voor hen, de opening van Henriëtte’s graf en de blik die ik kon werpen op haar tinnen kist, daar diep beneden.

Om beweringen en feiten te onderbouwen heb ik (spaarzaam) gebruik gemaakt van bronvermeldingen.

*

De familie Tinne: een Nederlands-Britse connectie

De 'Tinnés' waren Nederlands-Britse suikerhandelaren en eigenaren van rederijen.

Philip Frederik Tinne werd in 1772 in Nederland geboren. Hij had eerst een goed inkomen met zijn suiker- en koffiëplantages in Demarara in Guyana in West-Indië, waar Nederland en Engeland beurtelings hun belangen hadden gevestigd. Na een fortuinlijk compagnonschap met Samuel Sandbach werd Tinne de medestichter van een succesrijke handelsfirma waardoor zijn kapitaal aanzienlijk groeide. In 1812 werd Sandbach, Tinne & Company gesticht in Liverpool, een stad die zijn Britse handelsbelangen versterkte en waar hij op een veilige afstand bleef van de beroeringen van de Napoleontische oorlogen op het vasteland. Zijn partner adviseerde Tinne in 1823 om de Britse nationaliteit aan te nemen.

De suikerplantages die Sandbach, Tinne & Co in West-Indië erbij kocht zorgde voor een enorme winst, die in de jaren '30 tot immense hoogtes steeg. De Britse regering legde daar in 1835 nog eens £100,000 bij, als compensatie voor de bedrijven die hun plantages niet meer door slaven lieten bewerken (gevolg van de Act of Abolition uit 1834).

Na de dood van zijn eerste vrouw in 1827 keerde Tinne terug in Nederland en liet zijn oudste zoon John Abraham Tinne achter in Liverpool als partner en bedrijfsleider. Drie jaar later trouwde hij met Freule Henriëtte Maria Louise van Capellen. Dit huwelijk bood hem weer vaste grond in Nederland. Henriëtte was een dochter van de gelauwerde vice-admiraal Theodoor Frederik van Capellen en was benoemd tot hofdame van prinses Sophie von Württemberg (die in 1839 trouwde met de toekomstige koning Willem III), gelijk haar zuster Adriane hofdame was van koningin Anna Paulowna aan het hof van koning Willem II. Het pas getrouwde stel bleef in Nederland en betrok in 1832 een huis aan de Heerengracht in Den Haag. Vier jaar later verhuisden ze naar het Lange Voorhout 32. Henriëtte onderhield nauwe banden met het Haagse hof, vooral met prinses Sophie. Als enig kind kwam op 17 oktober 1835 Alexandrine Petronella Francisca Tinne ter wereld. Bij zijn tweede huwelijk schonk Philip een deel

van zijn kapitaal aan zijn zoons en Henriëtte. Toen hij in 1844 stierf was het gezin net teruggekeerd van een Grand Tour naar Rome, Florence end Napels. Philip liet tussen £80,000 en £100,000 na, waarvan £33,000 aan Alexandrine (of Alexine, zoals ze zelf genoemd wilde worden) bij het bereiken van de leeftijd van 21 jaar. Henriëtte gebruikte haar erfdeel en de rente die ze ervan ontving voor haar levensonderhoud én de lange reizen die ze al snel na Frederic's dood met Alexine ondernam. Alexine's wens om te reizen werd al vroeg gestimuleerd. Maar ze blijkt zeker geen hekel gehad te hebben aan de kringen van de Haagse high society. Pas gaandeweg, toen ze steeds meer geobsedeerd raakte door steeds verdere reizen, werd voor haar de Haagse wereld provincialer. Henriëtte reisde met haar dochter maanden rond in Frankrijk, Spanje, Zweden en Noorwegen (de Noord-Kaap). Na een verblijf in Pau bij de Pyreneeën in 1847 en 1848 keerden ze terug naar Den Haag om daar bijna zes jaar te blijven. Na 1855 ondernamen ze grote reizen naar het Nabije Oosten (Syrië, Palestina en Egypte), Rusland (Moskou) en Italië. Om haar latere grote Afrika-reizen goed voor te bereiden hield Alexine zich voortdurend bezig met reisverslagen en geografie. Toen ze in 1856 een-en-twintig werd, was haar erfdeel gegroeid tot £69000, dankzij de goede zaken die John Tinne deed. Voor hun Afrika-reizen maakten Henriëtte en Alexine vanaf 1861 dankbaar gebruik van John's financiële assistentie. Na de dood van Henriëtte, eind juli 1863 in Zuid-Soedan, bleef John Alexine's steun en toeverlaat. Ook toen ze in Libië haar dood tegemoet reisde, bleven ze elkaar trouw brieven schrijven. Alexine's nalatenschap aan John bedroeg na haar dood op 1 augustus 1869 meer dan 1.000.000 Nederlandse Florijnen, toen gelijk aan ongeveer 100.000 Engelse ponden. Bij deze erfenis zat ook wat Henriëtte na haar dood op 21 juli 1863 had nagelaten.

Visies op hen mogen dan wel per persoon of periode verschillen, op wat de Tinnes puur aan reisprestaties bereikten kan niets worden afgedongen. Ze waren de eerste westerse vrouwen die de Witte Nijl tot voorbij de vijfde breedtegraad opvoeren en ook de eerste die daar diep de binnenlanden introkken. Alexine drong als eerste westerse vrouw ver in de Sahara door. Ze waren hun eigen sponsor. Ze fraudeerden en zwendelden niet, maar werden eerder zelf frequent opgelicht. Ze bleven niet als steenrijke dames in Europa wonen, maar reisden tot ze er allebei dood bij neervielen. Uit wat ze nalieten blijkt dat ze op relatief bescheiden wijze gebruik maakten van de opbrengsten van John Frederic's – door slavenarbeid zo bezoedelde – suikerplantages.

Inhoud

Woord vooraf	5
De familie Tinne: een Nederlands-Britse connectie	7
Dood van een jonge vrouw	13
Graf 106	17
De media	27
De zwaardhouw	31
Liverpool	37
'I had a tin coffin made...'	47
De ambassadeur	55
De ambassade	65
Visa	67
Dollars en doodskisten	73
Juba	81
UNMISS	85
De Djebel	89
Pronks brug	95
Toilet en gekko	103
Gondókoro	107
Djebel Lado	115
Wau	121
Bisellía	127
Biserri	135
Terug naar Juba	139
Naar Nimule	145
De Albert Nile	149
Weer in Juba	155
De cultuurambtenaar met een missie	159
Naar Hillet Lado	163
De stroomversnelling bij Rejaf	171
Rapportages van een moord	177

Libisch zand	187
De 'tin coffin'	193
Gemakzucht of tijdgebrek?	199
Rafelranden	203
Nieuwe ambassades, nieuwe visa...	207
Cairo, Mena House	215
De begraafplaats	219
Het huis aan de Nijl	223
'Geen Tinne-dag'	227
De Oostenrijkse Missie te Khartoem	229
Tuti-eiland	235
De professor	239
Khadafi's toren	243
Geschiedenis wordt fictie	245
Méroé en het zesde cataract	249
Grafrechten	255
In het graf van Henriëtte	259
Verantwoording	271
Noten	273

Dood van een jonge vrouw

Ze richt haar blik links langs de lens, in een ontspannen, wat bestudeerde houding. Een mooie lange jurk reikt tot op haar schoenen. Ik bekijk de foto van Alexine Tinne (zie afbeelding 1) die ze een jaar voor haar vertrek naar Afrika in de zomer van 1860 van zichzelf liet maken. Het is haar meest flatteuze portret: jong, gracieus, zelfbewust en ook trots zit ze daar, in de zonbeschenen tuin van haar grote Haagse huis. Door haar pose en haar gezicht met de regelmatige trekken is ze een charmante, tamelijk knappe verschijning.

In oktober 1860 liet ze zich in zwarte wijdvallende reiskleding met haar moeder en nichtje in Parijs fotograferen.

Op de voorgrond poseert, zittend, Henriëtte, Alexine's moeder (zie afbeelding 2). Ze is dan 62 jaar en kijkt kalm, haast berustend, recht in de lens. Achter haar staat de 25-jarige Alexine *en profil*. Haar neus lijkt langer dan op de roodbruine foto van die zomer in Den Haag. Rechts van de beide Tinnes zit hun nichtje Jetty Hora Siccama, in een devote, biddende houding. Van de verstilde pose van het drietal gaat iets ongemakkelijks uit. In het atelier van de fotograaf Robert Bingham heerst een stilte voor de storm. Kijk ik naar de foto dan zie ik een zinderende voorbode van drama's die binnen afzienbare tijd op hun reis in Soedan zouden plaatsvinden.

Samen zouden de drie vrouwen nooit meer op de foto verschijnen. Ook van Henriëtte en Alexine samen zou geen foto meer gemaakt worden. Tijdens hun expeditie in Soedan stierf Henriëtte op 21 juli 1863 bij een zijstroom van de Witte Nijl. Alexine voerde haar moeders stoffelijk overschot een jaar lang met zich mee, helemaal van Soedan naar Cairo.

Ik pak de foto erbij die na de rampzalige reis in 1865 daar in Cairo van Alexine werd gemaakt. Ze oogt weliswaar nog steeds jong, maar haar houding en

Afbeelding 1.

Alexine Tinne. Deze opname is een uitsnede uit een grotere foto.
Vermoedelijk zomer 1860, 10, 5 x 14 cm., albuminedruk, Tinne Family Archives.

vooral haar blik is veranderd. Door de wallen onder haar ogen kijkt ze uitgeblust, en ook vermoeid. Je ziet dat ze een emotioneel tropenjaar achter de rug heeft waarvan ze nog lang niet is hersteld (zie afbeelding 3).

Vanuit Liverpool kwam John Tinne, haar halfbroer, helemaal over naar Cairo om haar te bewegen terug te keren naar Europa. Toen dat niet lukte, ontfermde hij zich over de kist met Henriëtte's lijk. Na die tocht liet John Henriëtte in Oud Eik en Duinen in Den Haag bijzetten in het graf van Philip Frederic Tinne, haar man.

In de vroege ochtend van de eerste augustus 1869 werd Alexine, na veel omzwervingen, in de Libische woestijn vermoord.

Haar dood paste helemaal in de zwarte romantiek van die dagen en zorgde voor veel ophef in de pers. Ze was geobsedeerd door de gevaarlijkste reizen en was dus niet de vermoorde onschuld toen ze werd omgebracht. Maar voor die tijd ging het om een brute en gruwelijke moord op een jonge, mooie en ook nog dappere vrouw, een reizigster die in de bloei van haar leven slachtoffer werd van kwade krachten in een ver land, dat niet voor niets ook nog Barbarije heette.

Een gravure van even na haar dood toont haar omringd door moordlustig en roofzuchtig, met hun wapens zwaaiend woestijnvolk. Haar laatste uur heeft dan geslagen. Een houw van een kromzwaard zou neerdalen op haar rechterhand, een andere zou haar vlechten doorklieven en diep haar nek raken. Een ooggetuige vertelde later hoe het bloed tot voor haar voeten spatte. Ook kreeg ze nog twee sabelsteken in haar buik en haar zij. Zwaargewond zou Alexine Tinne vervolgens in het zand neerzinken.

Haar hand werd er niet afgeslagen, maar moet wel hevig hebben gebloed. Het waren vooral de wonden aan haar hals en in haar buik die zorgden voor zoveel bloedverlies dat ze na een paar uur stierf. Haar lichaam werd later ergens gedumpt in de woestijn en is nooit meer teruggevonden.

*

Graf 106

Op een koude februari-ochtend in 2013 stuur ik voor de ingang van de begraafplaats Oud Eik en Duinen mijn auto voorzichtig binnen een parkeervak. De hele rit van Amsterdam naar Den Haag heb ik mijn hersens gepijnigd over de vraag wat een TV-opname bij dit graf aan een levensverhaal kan toevoegen. Mijn boek over de Tinnes is net verschenen. Ik ben geobsedeerd geraakt door de Tinnes en heb 'ja, natuurlijk' geantwoord op het verzoek om iets over het graf van Henriette voor de camera te vertellen. Maar mijn verhaal wordt lastiger als op de grafsteen ook de naam staat van haar dochter Alexine terwijl die daar helemaal niet ligt. Als ik niet precies kort en helder kan vertellen waarom dit zo was gebeurd, zou ik daar maar wat staan te oren en verloren de media al snel hun interesse.

Eind november vorig jaar had ik het graf nog gezien. Door een wervelende herfststorm stonden de hoge bomen er toen al kaal bij. De paden en graven waren bedekt met een dik tapijt van donkerbruine bladeren. In januari was ik nog een keer geweest. Alles lag er toen nog hetzelfde bij. Het is nu februari. In de stille vrieskou strekken zich rijen van schoongeblazen grafstenen voor me uit. Hun namen verwijzen naar weggeborgden restanten van levens die vergeten zijn, of alleen nog bestaan als flinterdunne, snel vervagende herinneringen.

'Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren'. Deze sombere zin schiet me op het pad naar de eerste graven te binnen. Tegelijkertijd bedenk ik dat ik handschoenen had moeten meenemen. Bij de kruising achter het kantoorgebouwtje loop ik naar links waar het oudste deel van de begraafplaats is. Daar verderop moet het graf zijn.

Behalve saai vind ik de meeste begraafplaatsen vaak ook nog vreselijk lelijk. Iele bomen en lage heggen maken de doden saai. Hoe ouder de